

Anton Kurz bécsi ügynök Patachich Ádám könyvgyűjtési hálózatában¹

Dóbék Ágnes

Bevezetés

Az 1770–1780-as évek között a magyarországi könyvtáralapító főpapok elsősorban a bécsi könyvpiacról vásároltak könyveket. Bécs központi szerepet játszott a Habsburg Birodalom könyvforgalmában, a városban számos könyvkereskedés és könyveladással is foglalkozó nyomda működött. Szoros kapcsolataik voltak a német könyvvásárokkal, főként Lipcsével, ezek határozták meg a könyvárait és az irodalmi trendeket. A gyakran megrendezett aukciók szintén vonzották a vásárlókat.² A magyarországi könyvkereskedelem még nem kínált olyan lehetőségeket, amelyek felvették volna a versenyt a külföldi választékkal, így a pozsonyi és pesti könyvesboltokból történő vásárlás nem volt gyakori. Egyedül Johann Michael Weingand pesti kereskedő emelhető ki, akihez a püspökök és érsekek vásárlási szándékkal fordultak.³ Az itáliai beszerzésekre a földrajzi távolság és a

¹ A tanulmány elkészítését az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja tette lehetővé. Köszönöm továbbá Grócz Zitának és a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár többi munkatársának a kúta-
táshoz nyújtott segítséget.

² A 18. századi bécsi könyvkereskedelemről lásd: BACHLEITNER, EYBL, FISCHER 2000, 103–174; HUPFER 2003; FRANK, FRIMMEL 2008; FRIMMEL, WÖGERBAUER (hrsg.), *Kommunikation und Information*, 2009; AUGUSTYNOWICZ, FRIMMEL 2019.

³ A Bajorországból származó Johann Michael Weingand 1770-ben szerzett könyvkereskedői jogot Pesten. Társa, Johann Georg Köpf halála után lemondott budai és kassai üzletéről, és csak a pestit vitte tovább. Főként külföldi munkákat értékesített, emellett kortárs és régebbi magyarországi tudós szerzők latin nyelvű műveit. A vevők a városi polgárság, az arisztokrata családok és az egyházi középréteg tagjai közül kerültek ki. A cég fennmaradt hagyatékának tanúsága szerint a kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Weingand kereskedőház Pest szellemi életét bekapcsolta az európai körforgásba: Bécs helyett Pesten is be lehetett szerezni az új külföldi műveket. GRANASZTÓI 2009, 68–96. Eszterházy Károly egri püspök

kevésbé kiépített kereskedelmi háló miatt kevesebb példát találunk, de mivel a főpapok többsége tanulmányai során éveket töltött Rómában, és később alkalmazott ott ágenst, onnan is rendeltek könyveket, csak kisebb mennyiségben. A német, holland, francia könyvpiacokkal Giuseppe Garampi bécsi pápai nunciuson keresztül kerültek kapcsolatba, aki Európa-szerte dolgozó könyvügynökei segítségével számos rendelést bonyolított le számukra.⁴

Patachich Ádám nagyváradai püspökként kezdte el gyarapítani könyvgyűjteményét, és kalocsai érsekké való kinevezése után folytatta az állomány bővítését. Törekedett arra, hogy könyvtárában a teológiai művek mellett a világi tudományok szinte minden ága képviselve legyen, ugyanakkor személyes érdeklődése is nyomot hagyott a gyűjteményen: könyvtáralapító kortársai – mint Eszterházy Károly egri és Szily János szombathelyi püspökök – könyvvásárlásaival összehasonlítva megfigyelhető, hogy Patachich különösen nagy gondot fordított a szépirodalmi művek és kották beszerzésére.⁵

Patachich Ádám könyvbeszerzői kapcsolathálója

Könyvvásárlásra vonatkozó levelezése összegyűjtve található meg a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratai között.⁶ Ez alapján feltérképezhetők könyvbeszerzői kapcsolatai, amelyek kiterjedt hálózatot alkottak, Bécs, Pest és Róma piacaira összpontosulva. A hálózatban az elsődleges könyvbeszerzők közé tartoztak a könyvkereskedők és a könyvvásárlásra szakosodott ügynökök; utóbbiak kutatták fel a keresett műveket, követték nyomon az újdonságokat és figyelték a könyvaukciókat. Patachich Bécsből Joseph Hermann Krüchten könyvkereskedőtől vásárolt, aki azzal tűnt ki a bécsi piacon, hogy kottákat és kisnyomtatványokat, például színdarabokat is árult.⁷ Pestről Johann Michael Weingandtól rendelt. Továbbá egy rendelését ismerjük Gabriel Nicolaus Raspe nürnbergi kereskedőtől. Bécsi könyvügynöke Anton Kurz, a könyvbeszerzésekben otthonosan mozgó világi pap. Ignaz Kibler bécsi illusztrátor Stájerországban kutatott ritka könyvek után az érsek megrendelésére, például az egyik jezsuita könyvtár anyagában rendezett árverésről egy antwerpeni többnyelvű bibliát ajánlott megvételre Patachichnak. Giuseppe Garampi Bécsből 1777-ben

például a pesti könyvkereskedők közül csak Weingandtól vásárolt a források alapján: FEJÉRDY, Soós (szerk.), *Giuseppe Garampi*, 2023, 100–101.

⁴ Soós 2006, 85–107.

⁵ BOROS 1994; FISCHERNÉ GRÓCZ 2005, 71–74; LAKATOS 2019, 127–189.

⁶ KFK Ms. 447.

⁷ FRANK, FRIMMEL 2008, 107.

ajánlotta fel szolgálatát mint könyvbeszerző az érseknek, és leveleiben könyvújdonságokról értesítette. A hálózat római résztvevői is meghatározóak voltak. Patachich Nagyváradról küldte Rómába tanulni Fogarassy Andrást, aki ottani éve alatt több könyvrendelést teljesített patrónusa számára: leveleiben Venanzio Monaldini római könyvkereskedőre hivatkozik mint beszerzési forrására. Fogarassy hazatérve követte Patachichot a kalocsai egyházmegyébe, és ott a könyvtár igazgatója, a könyvbeszerzés legfőbb irányítója lett. Francesco Antonio Zaccaria egykori jezsuita, teológus és irodalomtörténész nemcsak saját munkáinak előkészületeiről tájékoztatta az érseket, hanem római könyvújdonságok megjelenéséről is.

Ezek a személyek – a két kereskedőt, Krüchtent és Weingandot leszámítva – Patachich kalocsai érsekké való kinevezését követően kapcsolódtak be a könyvbeszerzés folyamatába. A további közreműködők, akik a szállítást és a kifizetéseket, levelek és könyvesládák továbbítását intézték, bécsi és római ágensek voltak. Fő feladatuk a világi és egyházi hírek továbbítása volt Bécsből és a pápai udvarból. A császárvárosban Bernáth György, Rómában Bartholomeo Pinto Poloni volt Patachich megbízottja. Az ágensek jellemzően több személy ügyintézőiként működtek, ez esetben Poloni még Szily Jánost, Bernáth Klimó Györgyöt szolgálta.⁸ A kalocsai érsekkel váltott leveleikben csupán egy-egy sor utal könyvek küldésében való közreműködésükre. Bernáth számos kézíratos, részletes elszámolást küldött a vásárlásokról, ezeknek kontextusa – a vásárlás forrása – azonban jórészt ismeretlen. A hálózatba további személyek kapcsolhatók be, akikkel Patachich nem folytatott közvetlen levelezést, hanem a levelekben említés szintjén bukkannak fel mint közvetítők, tanácsadók. Ilyen volt például egy bizonyos Seidl úr Bécsben, aki szintén az érsek ügyeinek intézője volt.

Anton Kurz szerepe Patachich bécsi könyvbeszerzéseiben

Anton Kurz bécsi ügynök személyéről nem tudunk sokat. Világi pap volt, a bécsi udvar kötelékében dolgozott, emellett kapcsolatai révén több arisztokrata könyvügynökeként tevékenykedett. A magyar főpapok közül Patachich mellett több bécsi könyvaukción képviselte Szily János szombathelyi püspököt, és Szilyvel váltott leveleiben Andrassy Antal rozsnyói püspököt is ügyfeleként említi.⁹ A könyvpiacon szerzett összeköttetéseit mutatja, hogy egyik levelében

⁸ DÓBÉK 2025, 345; DÓBÉK 2026, 103.

⁹ DÓBÉK 2025, 330.

ezt írta Patachichnak egy kérés teljesítése kapcsán: „biztos vagyok benne, hogy sikerrel járok, mivel naponta kapcsolatba lépek olyan emberekkel, akik ritka könyvekkel kereskednek”.¹⁰

Patachich Ádámval való együttműködése a fennmaradt levelek tanúsága szerint rövid ideig, 1782 májusa és októbere között tartott. Az első ismert, május 19-én kelt levelében arról tájékoztatja az érseket, hogy egy három héten át tartó aukció lezárult, amelyen végig jelen volt.¹¹ A nagyszámú vásárló miatt különösen a ritka és régi könyvek ára jelentősen megemelkedett, így lehetetlenné vált minden olyan kötet megszerzése, amelyet Patachich kívánt. A legfőbb versenytársak a császári könyvtár és Batthyány József primás megbízottjai voltak, akik magas összegeket fizettek egy-egy könyvért – különösen a Magyarország történetére vonatkozó művekért –, így mások számára alig maradt esély a liciten. Emellett több tételt ugyan kedvező áron kínáltak, de azok olyan rossz állapotban voltak, hogy – mint írja – inkább szégyent, semmint dicsőséget hoztak volna a kalocsai könyvtárra. Mindezek ellenére sikerült megszereznie a kijelölt könyvek és a ritka, értékes kéziratok csaknem felét, ráadásul kedvező áron. A kéziratok értékének megítélésében Michael Denis, a bécsi irodalmi élet ismert alakja, költő és könyvtáros adott számára tanácsot a vásárlás előtt. Majd Kurz a megvásárolt köteteket ládákba csomagolta, mellékelve a pontos elszámolást – mintegy 700 forintnyi kiadással –, valamint, az érsek kérésére, a legkeresettebb könyvek eladási árainak jegyzékét is, hogy Patachich képet kaphasson a piaci viszonyokról és az aukciós árak alakulásáról.

Az aukciókon történő vásárlás a magyarországi főpapok számára az egyik legkedvezőbb módja volt könyvgyűjteményük gyarapításának, mivel ugyanazokat a műveket a kereskedők jóval magasabb áron kínálták. A bécsi licitekről szóló tudósítások rendszeresen megjelentek a helyi folyóiratok hasábjain, közülük a *Wiener Zeitung* volt a fő tájékoztató pont.¹² A könyvaukciók híre jóval az esemény előtt, több lapszámban megjelent, és jellemzően a következő információkat tartalmazta: az árverésre bocsátott gyűjtemény egykori tulajdonosa, tematikája, az aukció pontos helye és a könyvekről készült katalógus beszerzési helye. A hirdetésekben a hely szűkossége miatt rendszerint nem szerepeltek könyvadatok, vagy csak néhány könyv címét és kiadási évét tüntették fel a licitált kötetek közül. A könyvügynökök számára ez jelentette a licitekről szóló elsődleges információforrást. Az árverési katalógust elküldték ügyfeleik-

¹⁰ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. június 18. KFK Ms. 447. No. 186. A latin nyelvű idézeteket itt és a továbbiakban saját fordításban közlöm.

¹¹ KFK Ms. 447. No. 198.

¹² BÖHM 1953, 8–33.

nek, akik megjelölték a megvásárolni kívánt tételeket, majd az ügynökök ezek megszerzésére törekedtek. Az aukció pontos dátuma, amelyen Kurz Patachich megbízásából részt vett, nem szerepel a levelekben. Azonban az aukció fennmaradt katalógusán szerepel a dátum, emellett a május 19-i levél bevezető sorából tudjuk, hogy a licit a keltezés előtt körülbelül három héttel kezdődött, így a *Wiener Zeitung* hirdetései között visszakereshető az időpontja és részletesebb leírása. A hirdetés szerint április 29-én és az azt követő napokon a Kohlmarkt 171. szám alatt, a Fehér Gólyához címzett házban került sor az árverésre. Egy nagy és rendkívül értékes gyűjtemény kerül kalapács alá, amely könyvekből, kéziratokból és térképekből áll, és készpénzért vásárolható meg a legmagasabb ajánlatot tevők számára.¹³ A kollekció különféle tudományterületek művelői számára egyaránt kínál értékes darabokat. Számos nyelven találhatók benne művek különféle nyelven, sőt ősnymtatványok is. Hogy az érdeklődők képet alkothassanak a kínálatról, a teljes könyvjegyzékből közöltek egy kisebb kivonatot. Ebben kiemelték többek között a következőket: régi kiadások Aldus Manutiustól és Henri Estienntől, például Xenophón, Hérodotosz, Újszövetség, bibliák Antwerpenből, Archimédész első kiadása, madarak illusztrációinak gyűjteménye fólió formátumban, egy latin Biblia a XIII. vagy XIV. századból, zsoldárok miniatúrákkal pergamenen a XV. századból.

Az árverés katalógusa fennmaradt a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban.¹⁴ Címlapján megnevezik a gyűjteményt: *Bibliotheca Penkeriana*,¹⁵ és 98 kézirat, 3119 nyomtatott könyv, valamint 36 térkép és atlasz szerepel a tételei között. A kutatók a kalocsai könyvtár több kéziratát ehhez a bécsi beszerzéshez kötik. Egy 15. századi, zsoldárokat tartalmazó pergamenkódexet, valamint egy Szent Pál leveleit őrző, gazdagon díszített kéziratot lehet azonosítani a Penkeriana-katalógus tételeivel.¹⁶

Kurz és Patachich levelezésében nem szerepel az aukción megvásárolt könyvek tételes listája, csupán néhány kötet címét említik. Kurz májusi levelére válaszolva az érsek kifejezi örömét, hogy jelentős mennyiségű könyvvvel gazdagodik a könyvtár, és az árukat sem tartja túlzónak, főleg a vásárlók számára

¹³ *Wiener Zeitung*, 1782. április 6.

¹⁴ *Bibliotheca Penkeriana seu, catalogus librorum et manuscriptorum [...]*, Wien, zu finden im Geiserhof bey der Weltkugel im Buchgewöl. Jelzete: KFK D6264. A katalógusban ceruzás jelölések találhatók egyes tételek mellett, de nem tudjuk, hogy ezek kinek a kezéből származnak, és mit jelölnek. Annyi bizonyos, hogy nem a megvásárolt tételeket jelölik, mivel több beszerzett kötet mellett nincs jelzés.

¹⁵ A bécsi magánkönyvtárak között nem találtam ilyen nevűt.

¹⁶ FISCHERNÉ GRÓCZ 2005, 72. A két kézirat leírása és könyvtári jelzete: *Psalterium cum canticis 1440 k.* Jelzet: Ms. 382.; *Glossa in epistolas beati Pauli 1250 k.* Jelzet: Ms. 371. Lásd: BOROS 1989, 77–78.

képest.¹⁷ Az ügynök május 22-én értesíti Patachichot, hogy a könyveket négy ládába csomagolva aznap reggel hajóval elindítja Pestre, ahova jó szél esetén öt nap múlva érkeznek meg.¹⁸ A szállítmány körülbelül kétszáz fólió formátumú, százharminc quarto formátumú, valamint százhusz octavo és kisebb kötetet tartalmaz. Az egyes számú ládában találhatók a kéziratok és szinte az összes ritkább könyv, valamint a katalógus, amelyben fel van tüntetve, hogy melyik könyv mennyibe került. Az ügynök hozzát teszi, hogy egy további kézirat van a ládáknak: „A többi könyv között van egy kézirat is, amely öt, quarto formátumú kötetben tartalmazza Bourdaloue atya prédikációit, egykoron egyik papunk fordította magyar nyelvre. Azokat egy másik paptól kaptam, aki ugyan semmit sem kér értük, az Ön jóindulatától függ, hogy méltóztatik-e neki valamiféle tiszteletdíjat küldeni.” Balogh József (1715–1771) jezsuita szerzetes fordította le ezeket a beszédeket, azonban nem adta ki.¹⁹ Patachich megtartotta a kéziratokat, amelyeket ma is Kalocsán őriznek.²⁰

A levél végén található elszámolásból kiderül, hogy a könyvek teljes költsége 568, a kéziratoké 113 forint volt. Ezentúl a vámot, a ládát és a szöveget, négy hordár munkáját és a hajóra rakodást kellett kifizetni.

Patachich június 1-jén írta Kurznak, hogy megérkezett a hajó a szállítmánnyal.²¹ Az érsek átnézte a mellékelt katalógust, és bár örült az olcsón megszerzett könyveknek, megjegyezte, hogy azoknál a műveknél, amelyek ritkán vagy szinte egyáltalán nem szerezhetők be, elvárta volna, hogy Kurz nagyobb kitaratást tanúsítson, és magasabb árat is adhatott volna értük. Több kötetet különösen hiányolt: a 13. vagy 14. századi latin Biblia-kódexet, kéziratokat, amelyek a törökök elleni háborúhoz kapcsolódnak, valamint 2 nyomtatott könyvet, Dubravius Bohémia történetét feldolgozó munkáját és Beatus Rhenanus *Rerum Germanicarum libri tres* című fő művét. Arra kéri Kurzt, hogy ezeket, de főképp a Dubravius-kötetet pótolja, ha lesz rá alkalma. Az ügynök elsőként a Bibliát igyekezett felkutatni, és a következő eredményre jutott: „Megkerestem a márkít, aki korábban megvette azt a kéziratot latin Bibliát, de hiába; semmilyen módon nem tudtam rávenni, hogy eladja nekem. Ezután Denishez fordultam, és hangot adtam az Ön csalódottságának amiatt, hogy nem sikerült megszerezni a Bibliát. Azt válaszolta, hogy ugyanannak a tulajdonosnak van egy másik Bibliája is, amely hasonlóan régi, és nem kevésbé elegáns, ám azt magának szeretné

¹⁷ Patachich Kurznak, Kalocsa, 1782 májusa. KFK Ms. 447. No. 196.

¹⁸ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. május 22. KFK Ms. 447. No. 197.

¹⁹ SZINNYEI 1891, 471.

²⁰ „Beszéd a titkokról [...]”, magyar nyelvre fordította [...] Balogh József. I–VI. köt. Jelzet: KFK Ms. 493/1–6. Lásd: BOROS 1989, 98.

²¹ Patachich Kurznak, Kalocsa, 1782. június 1. KFK Ms. 447. No. 195.

megtartani. Nem vesztegettem az időt, azonnal felkerestem, és meggyőztem, hogy adja el nekem. Végül 80 forintért nekem ígérte. Teljesen átnéztem; kiváló állapotban van, az első betűtől az utolsóig gyönyörűen írott, sőt arany betűkkel is díszített. Denis is úgy véli, hogy a XIII. vagy XIV. századból származik. Ezért, ha szeretné, hogy én vásároljam meg, értesítsen haladéktalanul.”²² Patachich a Biblia megvásárlását kérte, és örömét fejezte ki, hogy „könyvtára ezzel az irodalomtörténeti jelentőségű művel gyarapodik.”²³ Kurz július 21-i jelentésében írta meg, hogy a kódexet Makó Pál, a budai egyetem tanára viszi el, aki ekkor már egy ideje Bécsben tartózkodott.²⁴ Makó további kiadványokat is átad majd az érseknek, ezeknek egy részét Kurz, másik részét maga Makó gyűjtötte össze. A jezsuita tudós indulása előtt Kurz a kívánt Dubravius-művet is meg tudta venni, így ezt is elküldte Makóval, aki július 29-én hagyta el Bécset.²⁵ A csomag megérkezéséről Patachich augusztus 17-én jelzett vissza, miután visszatért a trencsényi gyógyfürdőből.²⁶ A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár gyűjteményében ma két 13. századi Biblia-kódex található, ezek közül Kurz leírása alapján az Ms. 267 jelzetűvel lehet azonosítani az ügynök által Bécsben vásárolt Bibliát, mivel ez tartalmaz arany iniciálékat.²⁷

Kurz kapcsolatban állt Heinrich Gottfried Bretschneiderrel, a budai, majd pesti egyetem első könyvtárigazgatójával is, aki szintén megbízta könyvek vásárlásával. Az áprilisi aukción számára is beszerezett több kötetet, ám a szállítás során két könyv tévedésből rossz ládába került: például egy, Patachichnak szánt Enea Silvio Piccolomini-kötet Bretschneider csomagjában kötött ki.²⁸ Bretschneider neve más alkalommal is előkerül a levelekben: júniusban egy könyvkatalógust rajta keresztül küldött el Kurz Patachichnak,²⁹ ebből az érsek végül nem rendelt, amit Bretschneideren keresztül üzent meg.³⁰

Kurz 1782 szeptemberében újabb aukción vett részt a püspök megbízásából, ám a levelek nem tartalmaznak adatot sem a pontos időpontról, sem a megvásárolt könyvekről. Kurz – mivel Bécsen kívül tartózkodott – késve válaszolt az érsek szeptember 4-i levelére, amelyben kérte a vásárlást az aukción. Csak szeptember 27-én írta meg Patachichnak, hogy visszatérése után azonnal utánajárt

²² Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. június 18. KFK Ms. 447. No. 194.

²³ Patachich Kurznak, Kalocsa, 1782. július 6. KFK Ms. 447. No. 193.

²⁴ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. július 21. KFK Ms. 447. No. 198.

²⁵ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. július 29. KFK Ms. 447. No. 192.

²⁶ Patachich Kurznak, Kalocsa, 1782. augusztus 17. KFK Ms. 447. No. 191.

²⁷ Az azonosításhoz köszönöm Hende Fanni és Orsós Julianna, a HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport munkatársainak segítségét.

²⁸ Kurz Patachichnak, Bécs, dátum nélkül. KFK Ms. 447. No. 187.

²⁹ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. június 18. KFK Ms. 447. No. 194.

³⁰ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. augusztus 30. KFK Ms. 447. No. 190.

a katalógusban megjelölt tételeknek, és valamennyit sikerült megvásárolnia, köztük több ritka darabot, amelyeket ismét hajón küldött el az érseknek.³¹ A *Wiener Zeitung*ban az 1782. augusztus 31-i hirdetések közül kapcsolható egy ehhez az eseményhez. A tudósítás szerint a katalógus terjesztése szeptember 4-én, az aukció szeptember 11-én kezdődött, és a vásáron olyan művek szerepeltek, amelyek különösen megfelelhettek Patachich érdeklődésének: történeti, költészeti és kritikai könyvek, útleírások, számos víg- és szomorújáték, valamint kéziratok zeneművek. Az ügynök október végén érdeklődött, hogy a ládák megérkeztek-e, és egyúttal újabb katalógust küldött Patachich számára.³² Ez az utolsó levél, amely ismert a levelezésükből.

Kurz közreműködésén keresztül tehát két jelentős könyvszállítmány érkezett Bécsből Patachich gyűjteményébe. Több típusú forrás alapján – levelek, aukciós hirdetések és katalógus – láthattuk, hogy az aukciókon való vásárlás milyen kiemelkedő jelentőségű volt a könyvgyűjtésben. Az ezeken való részvételhez Patachichnak olyan ügynökre volt szüksége, aki biztosította a folyamatos tájékozódást, közvetítést és egy-egy ritka kötet megszerzésekor a szakmai tanácsokat is. Kurz tevékenysége így nem csupán praktikus segítséget jelentett: szakértelme közvetlenül hozzájárult ahhoz, hogy Patachich Ádám könyvtára valóban európai léptékű gyűjteménnyé válhasson. Neve a könyvbeszerzési kapcsolatháló többi bécsi tagjának leveleiben is minden bizonnyal elő fog kerülni mint közvetítő.

Hivatkozott irodalom

KFK – Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár

AUGUSTYNOWICZ, FRIMMEL 2019 – AUGUSTYNOWICZ, Christoph, FRIMMEL, Johannes, *Der Buchdrucker Maria Theresias, Johann Thomas Trattner (1719–1798) und sein Medienimperium*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2019.

BACHLEITNER, EYBL, FISCHER 2000 – BACHLEITNER, Norbert, EYBL, Franz M., FISCHER, Ernst, *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz Verlag, 2000.

BOROS 1989 – BOROS István, *A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratkatalógusa, 1850 előtti kéziratok*, Bp., OSZK, 1989.

BOROS 1994 – BOROS István, *A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár*, Bp., Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Balassi, 1994.

³¹ Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. szeptember 27. KFK Ms. 447. No. 189.

³² Kurz Patachichnak, Bécs, 1782. október 27. KFK Ms. 447. No. 186.

- BÖHM 1953 – BÖHM, Wilhelm, *Geschichte der Wiener Zeitung, 250 Jahre Wiener Zeitung, 1703–1953, Eine Festschrift*, Wien, Österreichische Staatsdruckerei, 1953.
- DÓBÉK 2025 – DÓBÉK Ágnes, *Szily János szombathelyi püspök könyvbeszerzési stratégiái, Vásárlások a bécsi, pozsonyi és pesti könyvpiacokon (1781–1793)* = *Magyar Könyvszemle*, 141(2025), 3, 325–354. <https://doi.org/10.17167/mksz.2025.3.325-354>
- DÓBÉK 2026 – DÓBÉK Ágnes, *Olasz személyek közreműködése Klimó György könyvgyűjtésében = 250 éves a Klimó Könyvtár: Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban: A 2024. október 17-én rendezett tudományos konferencia tanulmányai*, Pécs, PTE Könyvtár és Tudásközpont, szerk. Dezső Krisztina, Méreg Martin, Pécs, 2026, 100–117.
- FEJÉRDY, SOÓS (szerk.), *Giuseppe Garampi, 2023 – Giuseppe Garampi és az egri Eszterházy-könyvtár gyarapítása, 1776–1790*, sajtó alá rend, szerk., bev., jegyz. Fejérdy András, Soós István, Bp., Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadó–HUN-REN BTK, Történettudományi Intézet, 2023.
- FISCHERNÉ GRÓCZ 2005 – FISCHERNÉ GRÓCZ Zita, *Patachich Ádám könyvtára = Patachich Ádám érsek emléke*, szerk. Lakatos Adél, Kalocsa, Kalocsai Főszékesegyházi Levéltár, 2005, 71–74.
- FRANK, FRIMMEL 2008 – FRANK, Peter R., FRIMMEL, Johannes, *Buchwesen in Wien 1750–1850, Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2008.
- FRIMMEL, WÖGERBAUER (hrsg.), *Kommunikation und Information*, 2009 – *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert*, hrsg. von Johannes Frimmel, Michael Wögerbauer, Wiesbaden, Harrassowitz, 2009.
- GRANASZTÓI 2009 – GRANASZTÓI Olga, *Francia könyvek magyar olvasói, A tiltott irodalom fogadtatása Magyarországon, 1770–1810*, Bp., OSZK, Universitas, 2009.
- HUPFER 2003 – HUPFER, Georg, *Zur Geschichte des antiquarischen Buchhandels*, Diplomarbeit, Universität Wien, 2003.
- LAKATOS 2019 – LAKATOS Adél, *Patachich Ádám (1716–1784) tudomány- és művészetpártoló tevékenysége nagyváradi püspöksége és kalocsai érseksége idején* = *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 31(2019), 1–2, 127–189.
- SOÓS 2006 – SOÓS István, *Giuseppe Garampi érsek, pápai nuncius magyarországi és erdélyi levelezése = Magyarországi tudósok levelezése a 18. században, Tanulmányok*, szerk. Szelestei Nagy László, Bp., Szenal, 2006, 85–107.
- SZINNYEI 1891 – SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*. I., Bp., Hornyánszky, 1891.
- Wiener Zeitung*, 1782